

Соціологія та профспілковий рух

Дітковська Л.А.,

*ст. викл. кафедри інформаційних технологій
та математичних методів АПСВ ФПУ*

Значення інформаційних технологій у соціальній реабілітації інвалідів

В статье рассматриваются вопросы, связанные с проблемами защиты, адаптации, обучения и трудоустройства людей с ограниченными функциональными возможностями, а также проблемы развития информационных технологий. Это позволяет использовать разные подходы в решении проблем людей этой категории.

The author of the given article considers some questions concerning the problems of protection, adaptations, teaching and employment of the disabled people. She also touches upon the problem of information technologies development which furtherly enable to use various approaches while handling the problems of the above-mentioned category of people.

Ключові слова: інформаційні технології, комп'ютер, громадяни з обмеженими функціональними можливостями, працевлаштування, реабілітаційні центри, соціальна адаптація.

Інформаційно-комунікаційні технології є потужним фактором розвитку сучасного суспільства. В Україні з метою сприяння процесу інформатизації держави, розвитку науки, культури, освіти та забезпечення змістовного дозвілля інформаційні технології впроваджуються в усі сфери суспільного життя. Навички роботи з комп'ютером, вміння застосовувати інформаційні технології – невід'ємна частина освітнього, культурного, соціального та кар'єрного розвитку людини.

Використання всесвітньої мережі Інтернет впливає на особливості сприйняття людиною світу, стиль її мислення та спосіб спілкування. Сьогодні з'явилися нові форми психологічної і соціальної активності, безпосередньо пов'язані з Інтернет-простором. На успіх у сучасному інформаційному суспільстві може розраховувати тільки особистість, яка вміє самостійно працювати з відомостями, самостійно набувати знання та вживати їх при розв'язанні різнобічних проблем, критично мислити, бути комунікабельною, контактною у різних соціальних групах, вміти працювати в команді.

Рівень цивілізованості держави визначається ставленням суспільства до громадян з особливими потребами. Тому метою нашого дослідження є визначення різних підходів до соціально-психологічної адаптації, навчання, професійної орієнтації та працевлаштування інвалідів. Становище людини з обмеженими фізичними можливостями у нашій країні формується за умови певної ізоляваності від суспільства, недостатньої моральної підтримки та матеріального забезпечення з боку держави. Науковці І.Іванова, А.Капська, К.Холостова та інші приділяють значну увагу цьому питанню, однак гострота проблеми соціальної адаптації, реабілітації, працевлаштування та інтеграції у суспільство інвалідів залишається ще недостатньо теоретично осмисленою.

Поширення, доступність та використання інформаційних технологій дає змогу розглянути ці проблеми з іншого боку. Слід зазначити, що за останнє десятиріччя державна політика відносно людей з особливими потребами дещо змінилася: створюються правові, економічні, політичні, побутові та соціально-психологічні умови для задоволення потреб громадян з обмеженими фізичними можливостями у відновленні здоров'я, матеріальному забезпеченні, посиленій трудовій та суспільній діяльності. В Україні розпочалась реалізація державної програми розвитку системи реабілітації та працевлаштування осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю, яка розрахована на період до 2011 р., і затверджена постановою Кабінету Міністрів України 12 травня 2007 р. (№716). Цей документ дуже актуальний, оскільки стосується життєдіяльності інвалідів, реабілітації та інтеграції їх у суспільство. Серед пріоритетів Програми – вдосконалення системи надання реабілітаційних послуг, покращання якості та розширення номенклатури технічних та інших засобів, розробка та впровадження сучасних технологій. Держава також взяла на себе відповідальність створити для вказаних осіб умови для доступу до всіх видів освітніх послуг сприяти покращанню рівня зайнятості, поглиблювати співробітництво із суспільними організаціями, створити централізований банк даних з проблем інвалідів. Здійснення заходів, зазначених Програмою, сприятиме подальшому формуванню комплексної системи адаптації, реабілітації та інтеграції людей з особливими потребами у суспільство.

Адміністрація міст, служби зайнятості, управління соціального захисту, товариства інвалідів піклуються про створення центрів реабілітації інвалідів згідно з Указом Президента України на виконання Національної програми професійної реабілітації та зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями. У даних центрах інваліди можуть отримати освіту, оволодіти навичками роботи на комп'ютері, що можна розглядати як складову їхньої соціальної та професійної реабілітації. Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів у м. Лютіж Київської області – державна соціальна установа європейського зразка, що має сучасну навчально-методичну та матеріально-технічну бази. Центр активно співпрацює з Міжнародною організацією праці та Програмою розвитку ООН в Україні з питань методологічного, технологічного, інформаційного та кадрового забезпечення реабілітаційного процесу. Метою діяльності Центру є створення в державі цілісної системи професійної реабілітації інвалідів, підготовки та перепідготовки спеціалістів для регіональних центрів професійної реабілітації. Поміж основних завдань Центру: надання інвалідам послуг щодо реабілітації, професійної орієнтації, виробничої адаптації; професійне навчання інвалідів; сприяння ефективному працевлаштуванню інвалідів.

Сьогодні отримання якісної освіти визначає життєвий успіх, можливість знайти цікаву роботу, жити повноцінним життям. Тому одна з важливих задач соціальної адаптації – надання інвалідам можливості отримати повноцінну якісну освіту. І основна роль тут відводиться інформаційно-комунікаційним технологіям.

В Україні підтримується, розвивається та поширюється метод озвученої взаємодії з комп'ютером осіб з вадами зору. В 1997 р. було створено організацію користувачів комп'ютерних технологій для інвалідів «Вікно у світ», головна мета якої – створення спеціалізованих шкіл для людей з проблемами зору. Комп'ютерні технології, спеціальні методики та навчальні посібники допомагають фахівцям навчати осіб з вадами зору не тільки засвоїти основні елементи роботи на персональному комп'ютері, а й розробляти алгоритми та програми, вивчати іноземні мови. Після закінчення такої школи люди з ослабленим зором можуть продовжити освіту у вищих навчальних закладах та отримати такі професії як юрист, програміст, соціальний працівник, перекладач тощо.

Для соціальної адаптації, реабілітації та інтеграції інвалідів у суспільство доцільно створювати відповідні умови у вищих навчальних закладах для навчання інвалідів в інтегрованому студентському середовищі; об'єднувати наукові напрями та спеціальності для конкурентоспроможності на ринку професій; відкривати нові спеціальності. В Україні створено Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», в якому можуть отримати освіту

і люди з обмеженими функціональними можливостями через впровадження новітніх інформаційних та освітніх технологій. У листопаді 2007 р. Всеукраїнська суспільна організація «Наукове товариство інвалідів «Інститут соціальної політики» разом з компанією «Київстар» обладнали комп'ютерний клас Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» спеціальними навчальними робочими місцями для студентів з особливими потребами. Тепер 178 таких студентів матимуть можливість освоювати комп'ютер та використовувати Інтернет для спілкування і навчання. Такі самі місця обладнали у Механіко-машинобудівному інституті, де навчається 28 студентів з обмеженими фізичними можливостями. Організація передала у вісім міст комп'ютери для шкіл, де навчаються діти з вадами зору. Навчають роботі на комп'ютері за допомогою спеціальних голосових програм і у Харківському реабілітаційному центрі для осіб з вадами зору.

Для надання освітніх послуг людям з особливими потребами доцільно використовувати дистанційну форму навчання, яка набуває сьогодні все більшої популярності, а для інвалідів найчастіше – це єдина можливість отримати спеціальність та вирішити питання працевлаштування.

Для інвалідів комп'ютер та доступ до всесвітньої мережі Інтернет – це не тільки спілкування, дистанційне навчання, підвищення професійних навичок, а й можливість знайти роботу. А робота для людей з особливими потребами – це не просто впевненість у завтрашньому дні, а можливість самореалізації, тому проблема працевлаштування стоїть досить гостро. У 2002 р. в Україні було створено «Асоціацію інвалідів-комп'ютерників», мета якої – допомогти людям з особливими потребами ефективно використовувати свій творчий, інтелектуальний та трудовий потенціал шляхом впровадження в їх життя комп'ютерних та Інтернет-технологій. Один з проєктів організації «Комп'ютер – спосіб життя», оскільки сфера інформаційних технологій – це одна з тих, в якій інваліди можуть працювати на рівні з іншими, де фізичний стан не має особливого значення. Використання інформаційних технологій та під'єднання до всесвітньої мережі надасть інвалідам можливість спілкуватись, розвиватись, навчатись, підвищити професійні навички та знайти роботу, наприклад, дизайнера, програміста, журналіста тощо. У 2007 р. благодійний Фонд «Асоціація інвалідів-комп'ютерників» у співробітництві з компанією «Воля» створили «Центр дистанційного навчання та консультивання інвалідів». У рамках проєкту було розроблено кілька модулів для дистанційного навчання інвалідів, надано інформаційну та консультиційну допомогу потребуючим. Успішна реалізація проєкту дала можливість організаціям інвалідів продемонструвати ефективність та перспективу використання дистанційних технологій у навчанні людей з обмеженими фізичними можливостями.

Серед останніх досягнень у сфері інформаційних технологій важливе місце належить Інтернет-технологіям. Сьогодні все більшого розповсюдження набувають Інтернет-технології Веб 2.0 (Web 2.0), використовуючи які люди з особливими потребами можуть приєднатися до єдиного електронного співтовариства. Система «ВікіВік» і дає можливість миттєво обмінюватися інформацією, підтримувати зв'язок із членами електронного співтовариства, брати участь у створенні загальнодоступних текстів. Це надасть учасникам можливість навчатися і працювати у колективі, ділитися результатами дослідної роботи, спільно виконувати цікаві проєкти, колективно створювати творчі роботи та енциклопедії. Маючи доступ до мережі та використавши соціальний Інтернет-сервіс Флікр (Flickr) будь-який користувач може розмістити на сервері свої фотознімки та переглянути колекції фото, що створені іншими користувачами. А соціальний сервіс Флікр може використовуватись як джерело навчальних матеріалів, місце зберігання матеріалів та творчих робіт, засіб для спільної діяльності. Вивчення комп'ютерних програм та застосування Інтернет-технологій сприяє розвитку пізнавальної активності, формуванню наукового мислення, надає можливість самовиразитися шляхом створення власних комп'ютерних проєктів.

Майже у кожному суспільстві інваліди не мають можливості для належного працевлаштування. Згідно з оцінкою ООН, не менше половини інвалідів у розвинутих країнах та абсолютна більшість інвалідів у країнах, що розвиваються, не мають роботи. Деякі інваліди зайняті лише частково або ніколи не зможуть отримати повний доступ до ринку праці. Така ситуація не може не викликати занепокоєння. Тому у 2006 р. була ухвалена Конвенція ООН з прав інвалідів. Вона містить 50 статей, спрямованих на захист прав інвалідів, ліквідацію дискримінації щодо них, забезпечення їм права на роботу, охорону здоров'я, освіту та повну участь у житті суспільства, доступ до правосуддя, особисту недоторканність, свободу від експлуатації та зловживань, свободу пересування, індивідуальну мобільність тощо. Конвенція не закріплює нових прав інвалідів. Вона вказує шляхи реалізації вже існуючих загальноприйнятих прав людини. У січні 2007 р. ООН уклала угоду з Національною Асамблеєю інвалідів України.

Нові можливості для працевлаштування інвалідів з'являються завдяки змінам за умов праці, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та використання мережі Інтернет. Маючи комп'ютер та доступ до мережі люди з особливими потребами можуть працювати вдома, контактуючи з роботодавцем різними способами зв'язку. До таких видів робіт відносяться: набір текстів, введення показників у бази даних, розробка комп'ютерних програм, створення веб-сайтів, пошук довідкової інформації у системі Інтернет, виконання робіт з комп'ютерної графіки, макетування тощо. Інваліди використовують будь-яку можливість, щоб довести свою спроможність бути ефективними учасниками ринку праці. Наявність вільного часу, обмежена кількість спокус, вміння сконцентруватись дає можливість інвалідам стати конкурентоспроможними у деяких видах діяльності, особливо тих, що пов'язані з використанням інформаційних технологій.

У сфері професійної реабілітації та працевлаштування, на жаль, ще залишаються проблеми. Одним із напрямів збільшення кількості робочих місць для осіб з особливими потребами є створення віртуального офісу, що дозволить сприяти децентралізації ділових операцій, формувати робочі групи тільки на період виконання конкретного завдання, скорочувати штат, зменшувати вартість нерухомості, виконувати роботу у будь-який зручний для спеціаліста час. Перебуваючи вдома, працівники, а серед них можуть бути і люди з фізичними обмеженнями, мають можливість повноцінно брати участь у роботі свого офісу: приймати дзвінки, що надходять в офіс, на домашній або мобільний телефон; обмінюватися документами; використовувати інформацію бази даних офісу. За допомогою необхідного програмного забезпечення, наприклад, юрист, перебуваючи вдома, має доступ до інформаційно-пошукових систем та архіву своєї компанії, журналіст-аналітик може переглянути електронні видання за тією чи іншою темою, оператор може заносити інформацію в базу даних тощо. Крім того, впроваджувати віртуальні офіси економічно вигідно, оскільки зменшуються витрати на амортизацію виробництва, орендну плату, відрядження, міжміські переговори. Також підвищується ефективність роботи, оскільки співробітники не витрачають час на дорогу від помешкання до офісу. Стає можливим дистанційне консультування підрозділів компанії, координація рекламно-маркетингових акцій, юридичні, аудиторські та бухгалтерські консультації.

Держава не стоїть осторонь вирішення проблем людей з обмеженими функціональними можливостями. Сьогодні вже зроблені перші кроки для більш якісного соціального захисту людей з обмеженими функціональними можливостями: створення центрів реабілітації, відкриття шкіл для людей з вадами зору, забезпечення навчальних закладів спеціальними робочими місцями для студентів з особливими потребами, організація дистанційного навчання, надання деяким інвалідам комп'ютерів та доступу до всесвітньої мережі, встановлення нормативу робочих місць для забезпечення інвалідів роботою на підприємстві, можливість віддаленого працевлаштування з використанням Інтернет, але проблеми адаптації, навчання та працевлаштування інвалідів зостаються, тому варто скласти програму для вирішення таких завдань:

- підготовка викладачів для роботи з особами, що мають особливі потреби;

- підвищення кваліфікації фахівців з питань професійної реабілітації інвалідів;
- розробку адаптованих навчальних програм та форм контролю за якістю знань;
- організацію системи освіти з використанням дистанційного навчання;
- сприяння в забезпеченні інвалідів комп'ютерною технікою та доступом до Інтернет;
- допомога у працевлаштуванні, створенні бірж праці для інвалідів.

Отже, як *висновок*, можемо відзначати: використання інформаційно-комунікаційних та Інтернет-технологій дозволяє людям з обмеженими функціональними можливостями вести повноцінне життя: спілкуватись, дистанційно навчатись і здобувати освіту, оволодівати фахом, займатися творчістю та науковими дослідженнями, що створює можливість для самореалізації та інтеграції їх у суспільство. Впровадження в життя людей з особливими потребами комп'ютерних та інформаційних технологій можна розглядати як один із провідних інструментів соціальної адаптації і реабілітації, як засіб самовираження, що компенсує фізичні недоліки людини. Саме тому означений напрям потребує подальшого наукового дослідження та впровадження в життя, а порушені у статті проблеми мають спонукати спеціалістів до розробки комплексних програм адаптації інформаційних технологій для навчання, працевлаштування та інтеграції у суспільство людей з обмеженими функціональними можливостями.

Література

1. Іванова І.Б. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів. – К., 2000.
2. Капська А.Й. Соціальна робота: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 328с.
3. Капська А.Й. та ін. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання)/ А.Й.Капська, О.В.Безпалько, Р.Х.Вайнола; Заг. ред. І.Звереві, Г.Лактіонові. – К., 2001. – 129с.
4. Социальная работа с инвалидами. Настольная книга для родителей/ Под ред. Е.И.Холостовой. – М.: Институт социальной работы, 1998. – 210с.
5. Соціальна педагогіка: Навч. Посіб. / За ред. А.Й. Капської. – К., 2000. – 264 с.
6. Соціальна робота: технологічний аспект: Навч. Посіб. / За ред. проф. А.Й. Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.
7. Холостова Е.И., Дементьева Н.Ф. Социальная реабилитация. – М., 2002. – 340 с.
8. Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів http://mlsp.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?artid=37992&cat_id=41291